

SAID AHMADNING "KELINLAR QO'ZG'OLONI" ASARIDAGI KELINLAR
NUTQINING LEKSIK-SEMANTIK TAHLILI

Xongeldiyeva Sevara Shuxrat qizi

O'zbek filologiyasi fakulteti Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili ta'limi
yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: Umurqulov Bekpo'lat

Annotatsiya: Bu maqolada Said Ahmadning "Kelinlar qo'zg'oloni" asaridagi kelinlar obrazi o'rtasidagi o'zaro nutq munosabati va bu munosabatda qo'llaniladigan so'zlarning ko'chma va o'z ma'nolari borasidagi fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: Kelinlar nutqi, an'anaga aylangan so'zlar, o'zbek xalq maqollarining nutqda ishlatilishi, leksik-semantik tahlil.

Jamiyatda kelinlar nutqi ham alohida ahamiyatga ega. Kelinlar nutqining o'ziga xosligi ko'proq ularning kamtarligi va muloyimligida bilinadi. Ayniqsa, qaynona va kelin munosabatida kelinlarning nutqida ko'proq muloyim so'zlar ishlatiladi. Masalan, "Hozir oyijon", "Xo'p bo'ladi oyijon", "Xo'p, mana oyijon", "Xo'p bo'ladi" kabi. Bunday so'zlar ko'proq turkiy xalqlarda, ayniqsa o'zbek kelinlari nutqida o'ziga xos hurmat, an'ana sifatida keng qo'llaniladi. Buni Said Ahmadning "Kelinlar qo'zg'oloni" komediyasida ham yaqqol ko'rishimiz mumkin. "Kelinlar qo'zg'oloni" sovet davrida olingan eng yaxshi kinokomediyalardan biri hisoblanadi. "Kelinlar qo'zg'oloni" komediyasida qaynona va kelinlar nutqiga alohida ahamiyatga ega. Ayniqsa, yozuvchi har bir kelin nutqini o'ziga xos tarzda ko'rsatgan.

Asarda kelinlarning nutqida qaynonaga nisbatan o'zaro hurmat mavjudligini ko'rish mumkin. Masalan:

-Hozir, hozir, oyijon[1,2]! (Nigora kelin nutqidan);

-Xo'p bo'ladi[1,4]! (Muhayyo kelin nutqidan);

-Meni kechiring oyijon, yoshlik qilibman[1,7]. (Nigora kelin nutqidan);

-Xo'p bo'ladi oyijon, ko'zim durbin, qulog'im mikrafon[1,10]. (Sotti kelin nutqidan);

-Mana oyijon[1,12]. (Lutfi kelin nutqidan);

-Xo'p bo'ladi, oyijon[1,13]. (Bo'ston kelin nutqidan)

Bo'ston kelin obrazining har bir nutqida esa "shu desangiz..." jumlasini ishlatilganini ko'rishimiz mumkin:

-Shu desangiz...[1,2];

-Patxalim o'lgur, shu desangiz...[1,3]

-Voy o'lay. Shu desangiz...[1,4];

-Mana oyijon, shu desangiz...[1,6];

- Shu desangiz, hech balo bo'lmaydi[1,6];
- Mana, shu desangiz oyijon[1,13];
- Ammo bu pulga, shu desangiz... bolamning o'ziga velosiped olib bersam degandim[1,13];
- Shu desangiz... iltimos, o'shandan bittasini olib bering[1,13];
- Shu desangiz... xo'p bo'ladi, xo'p...[1,13]

Yozuvchi asarda Bo'ston kelin nutqida bu jumlaning ishlatish orqali, bu obraz nutqini boshqalardan ajralib turishini ta'minlagan. Asardagi har qaysi kelin nutqi o'ziga xos tarzda ifodalangan. **Bashorat** kelin obrazi nutqi asarda **o'zbek xalqi maqollari** bilan ifodalanishi orqali boshqa obrazlar nutqidan farq qiladi:

- Suykalmay joning chiqsin, Ishonmagin do'stingga, somon tiqar po'stingga[1,3];
- Bir tovuqqqa ham don kerak, ham suv kerak, deganlaridek...[1,14];
- Maqol so'z ko'rki, o'zingizdan qolar gap yo'q[1,14];
- Do'st boshga, dushman oyoqqa qaraydi deganlaridek...[1,14]
- Eskisini yamasang esing ketadi, degandek...[1,14];
- “Qudachilik – ming yilchilik”[1,14];
- “Yuz aytganni zahri yo'q”, “Olarda kirar jonim, berarda chiqar jonim”, qo'ying oyi[1,14];
- “Ichingdan chiqqan baloga, qayga boray davoga” – yaxshimanmi, yomonmanmi – oyimni farzandiman[1,15];
- “Qo'ng'iz bolasini oppog'im deyar ekan, tpratikan yumshog'im deyar ekan”, “Har kimniki o'ziga, oy ko'rinar ko'ziga”[1,15];
- “Menam edim seningdek, sen ham bo'larsan meningdek”, kulmang o'rgilay kulmang[1,20];
- “Yaxshi gap bilan ilon inidan chiqar”[1,25].

Asarda bunday maqollarning kelin obrazi nutqi orqali kitobxonga yetkazilishi bu ajoyib. Chunki o'zbek xalq maqollari, o'zbek xalq og'zaki ijodi sirasiga kiradi va bu maqollarda xalqning milliy madaniyati, ma'naviyati, yashash tarzi, qadriyat va an'analari mujassam. Maqollar nutqning ta'sirchanligi va ekspressivligini ta'minlaydi, so'zlovchi nutqida ayrim fikrlarga dalil, ishonch va munosabatni ifodalaydi. Va bu yozuvchining asarni badiiyligini, jozibasini oshirish bilan birgalikda maqollardan keng foydalanganlik mahoratini ko'rsatib beradi.

Shuningdek, asarda tibbiyot sohasiga ham o'zgina burulish yasalgan. Qisman asardagi **Mehri** kelin obrazi nutqida **tibbiyotga doir** jummalarni ko'p uchratishimiz mumkin:

-Og'zidan so'lagi oqyapti. Qazi yedirib turish kerak. Jenshen degan doridan olib kelib beraman. Bo'lmasa yiqilib qoladi[1,4];

-Bitta yo'li A, B, V, G, D vitaminlaridan yeb turish kerak, bo'lmasa holdan toyib qoladi[1,4];

-O'zlari nimjonroq edilar-da. Koloriyali ovqatni kam yeydilar. Yo jenshen...[1,6]

Shunday qilib, asardagi har bir kelin obrazi nutqi o'ziga xosligi bilan ajralib turadi. Kelinlar nutqidagi aynan mana shu o'ziga xoslilar asarning qiziqarliligi, badiiyligi, jozibadorligi, takrorlanmasligini va umrboqiylini ta'minlagan desak, mubolag'a bo'lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Said Ahmad "Kelinlar qo'zg'oloni" – www.ziyouz.com kutubxonasi